

'Ik sta versteld van mezelf!'

Casestudy naar de maatwerk cursussen van de Volksuniversiteit
Enschede

In opdracht van de Volksuniversiteit Enschede

Belle Visser communicatie
Drs. B. A. Visser

Februari 2008

Inhoudsopgave

INHOUDSOPGAVE	2
SAMENVATTING	4
INLEIDING	5
VOLKSUNIVERSITEIT ENSCHEDE	6
GEMEENTELIJK BELEIDSPROGRAMMA 'ACTIEF IN DE STAD'	7
ONDERZOEKSVRAAG	8
MAATWERKCURSUSSEN	9
DATAVERZAMELING	9
THEORIE	11
BASISVISIE	11
COMPETENTIEGERICHT ONDERWIJS.....	11
LEERSTIJLEN	11
LEERPRINCIPES.....	12
STAALKAART VAN PROJECTEN	12
BEST PRACTICE: THEMIS.....	13
RESULTATEN	14
PROJECTOMSCHRIJVING.....	14
<i>Het Schatmeesters project</i>	14
<i>Taal in actie doe mee!</i>	14
<i>Het Brugproject</i>	14
BEVINDINGEN.....	15
<i>Basisvisie</i>	15
<i>Cursusduur</i>	15
<i>Tijdstip en lengte van de bijeenkomsten</i>	16
<i>Locatie</i>	16
<i>Doelen en inhoud</i>	16
<i>Materiaal</i>	17
<i>Docent</i>	18
<i>Cursist</i>	18
<i>Organisatie</i>	18
CONCLUSIES	20
ALGEMEEN.....	20
<i>Leren van elkaar</i>	20
<i>Cursusduur</i>	21
<i>Tijdstip en lengte van de bijeenkomsten</i>	21
<i>Locatie</i>	22
<i>Doelen en inhoud</i>	22
<i>Materiaal</i>	22
<i>Docent</i>	23
<i>Cursist</i>	23
<i>Organisatie</i>	23
ONDERZOEKSVRAAG	24

AANBEVELINGEN	25
<i>Organisatorisch.....</i>	<i>25</i>
<i>Cursusontwikkeling.....</i>	<i>25</i>
<i>Tot slot.....</i>	<i>26</i>
BRONNEN	27
<i>Rapportages en boeken.....</i>	<i>27</i>
<i>Internet.....</i>	<i>27</i>
BIJLAGE 1: VRAGENLIJST TAAL AAN HUIS	28
BIJLAGE 2: DATA TABEL	31

Samenvatting

De Volksuniversiteit Enschede ontwikkelt, naast algemene cursussen, cursussen op maat. Deze zijn erop gericht de doelstellingen van het gemeentelijk beleidsprogramma 'Actief in de stad' te helpen bereiken. Deze doelstellingen zijn:

- het bevorderen van de maatschappelijke participatie van allochtonen, mensen met een laag welstandsniveau en ouderen, en
- het goed functioneren van vrijwilligers (deskundigheidsbevordering).

De VUE hanteert als basisvisie een competentiegerichte, vraaggestuurde manier van leren. Dit wordt vormgegeven door het 'leren van elkaar.' De VUE wil weten of deze basisvisie bijdraagt aan de beoogde doelstellingen. Hiertoe is een casestudy gedaan naar drie maatwerk cursussen, te weten het Schatmeesterproject, het Brugproject en Taal in actie: doe mee. Het Schatmeesterproject leidt vrijwilligers op om als buurtregisseur op te treden en activiteiten te organiseren voor buurtbewoners. Het Brugproject is gericht op allochtone vrouwen en beoogd hen meer aan de samenleving te laten deelnemen. Taal in actie: doe mee, bestaat uit drie opeenvolgende cursussen. Bij Taal aan huis gaan vrijwilligers bij allochtone vrouwen langs om hen kennis te laten maken met de Nederlandse taal en hen te activeren. Taal in de wijk is gericht op het geven van Nederlands en het bespreken en bediscussiëren van maatschappelijke vraagstukken. Bij Taal in de stad is het de bedoeling de vrouwen middels een individueel traject naar verdere (leer)activiteiten of (vrijwilligers)werk te begeleiden. De cursussen hebben een combinatie van doelen namelijk het activeren van mensen door het vergroten van het zelfvertrouwen en het leren van Nederlands of het opdoen van kennis omtrent het organiseren van activiteiten.

Uit de casestudy blijkt dat de gekozen onderwijsvorm bijdraagt aan het behalen van de doelstellingen. Cursisten geven aan meer zelfvertrouwen te hebben, meer te kunnen en durven en actiever te zijn geworden in de buurt/samenleving. Verder geven zij aan veel geleerd te hebben. Bijna allen willen meer en verder leren.

De cursussen echter kunnen efficiënter en effectiever worden als er een strakkere (organisatie)structuur aan ten grondslag ligt. Door een gebrek aan tijd en mankracht worden de cursussen en de organisatie ervan wat ad hoc aangepakt. Hierdoor ontstaan knelpunten die betrekking hebben op niveauverschillen binnen groepen, de gestructureerdheid van de bijeenkomsten en het lesmateriaal en de aansluiting van cursussen op elkaar. Er wordt aangeraden een onderwijskundige in te huren voor de ontwikkeling van een standaard (stroom)schema of vragenlijst, volgens welke cursussen systematisch kunnen worden opgezet. Verder is het verstandig om de cursus zelf visueel weer te geven middels een stamboomstructuur zoals deze wordt toegepast in het inburgeringsprogramma Themis. Hierbij worden de behandelde onderwerpen geordend per tak. Waardoor een duidelijk overzicht van de cursus ontstaat.

Verder moeten er geformaliseerde intakegesprekken met de deelnemers worden gehouden. En, indien dit binnen de mogelijkheden ligt, moeten de cursussen beter op elkaar aansluiten om meer deelnemers door te laten stromen naar verdere activiteiten.

Door meer structuur aan te brengen ontstaat meer vrijheid om te leren en te groeien in de persoonlijke ontwikkeling.

Inleiding

De Volksuniversiteit Enschede verzorgt al 85 jaar trainingen en cursussen voor de bevolking van Enschede en omgeving. Behalve algemeen aanbod biedt zij ook cursussen op maat aan. Eind 2006 heeft de Volksuniversiteit Enschede een onderzoeksvraag gedeponereerd bij de Wetenschapswinkel van de Universiteit Twente. Deze vraag had betrekking op de kwaliteit van deze maatwerk cursussen en dan met name die, die de Volksuniversiteit Enschede verzorgt in het kader van het gemeentelijk beleidsprogramma 'Actief in de stad'. Meer specifiek ging het erover of de manier waarop de trainingen en cursussen worden gegeven, bijdraagt aan de doelstellingen van het bovengenoemde beleidsprogramma, te weten: het verhogen van de maatschappelijke participatie en de sociale cohesie, en de deskundigheidsbevordering van vrijwilligers.

In dit rapport wordt verslag gedaan van het onderzoek dat in de tweede helft van 2007 hiertoe is uitgevoerd. Eerst zal algemeen worden ingegaan op de Volksuniversiteit Enschede zelf en het gemeentelijk beleidsprogramma 'Actief in de stad', waarna de onderzoeksvraag wordt weergegeven. Na de weergave van de onderzoeksmethode zullen de gebruikte theoretische achtergronden worden besproken. Hierna worden de resultaten van de casestudies weergegeven en gekoppeld aan de literatuur. Hieruit zullen conclusies worden getrokken en aanbevelingen geformuleerd.

Volksuniversiteit Enschede

De Volksuniversiteit Enschede (VUE) heeft in 2006 haar 85^e verjaardag gevierd. Gedurende die periode is het nodige veranderd aan de manier waarop de VUE haar cursussen vormgeeft. In vroeger tijden was een volksuniversiteit, toen nog een plaatselijk centrum voor vormings- en ontwikkelingswerk genaamd, een van de weinige instanties die cursussen aan het volk aanbood om deze te 'verheffen'. Dit was een bijkomend verschijnsel van de industrialisering en de daaruit voortvloeiende groeiende hoeveelheid vrije tijd. In het begin bestonden dit soort 'cursussen' vooral uit lezingen. In de jaren zestig ontwikkelden de volksuniversiteiten cursussen die op specifieke doelgroepen gericht waren zoals gastarbeiders, lager opgeleiden en vrouwen. Door cursussen te ontwikkelen voor diverse doelgroepen specialiseerden enkele volksuniversiteiten, waaronder de VUE, zich in het ontwikkelen van educatie op maat. Hierdoor zijn zij goed in staat om het educatieaanbod af te stemmen op de plaatselijke behoeftes en kunnen zij flexibel inspelen op lokale ontwikkelingen. Dit is een eigenschap waarmee de volksuniversiteiten zich, ook in de tegenwoordige tijd, kunnen onderscheiden van andere opleidingsinstanties.

De Volksuniversiteit Enschede verzorgt tegenwoordig twee soorten cursussen. Aan de ene kant is er het algemene aanbod, waarbij men kan denken aan cursussen vreemde talen, kunst en cultuur, of persoonlijke ontwikkeling. Daarnaast ontwikkelt de volksuniversiteit cursussen in relatie tot maatschappelijke vraagstukken. Specifiek heeft de volksuniversiteit een uitvoeringsovereenkomst gesloten met de gemeente Enschede in het kader van het gemeentelijk beleidsprogramma 'Actief in de stad'. Enkele trainingen die daarvoor werden ontwikkeld zijn in deze studie onderwerp van onderzoek.

Gemeentelijk beleidsprogramma 'Actief in de stad'

Het doel van het gemeentelijk beleidsprogramma 'Actief in de stad' is het verhogen van de algemene maatschappelijke participatie. Dit wil men bereiken door het versterken van de sociale infrastructuur. De gemeente Enschede wil dat mensen voldoende mogelijkheden hebben voor ontplooiing en ontspanning, voor zorg en inzet voor de eigen leefomgeving. De achterliggende gedachte is dat door een ruim aanbod aan verschillende soorten informatie/activiteiten aan te bieden, de wereld van mensen kan verbreden en hun participatie in de maatschappij zal vergroten. Tevens draagt het tot zich nemen van verschillende soorten informatie bij aan de persoonlijk ontwikkeling van de burgers. Verder wil de gemeente met het beleidsprogramma de stad Enschede als woonstad aantrekkelijker maken voor de eigen burgers maar ook voor bezoekers, investeerders en bedrijven. Dit onderzoek focust zich op de activiteiten die gericht zijn op de eigen burgers.

In haar streven naar het zoeken van oplossingen voor deze maatschappelijke en sociale vraagstukken subsidieert de gemeente Enschede de Volksuniversiteit Enschede om activiteiten te ontwikkelen die gericht zijn op:

- het bevorderen van de maatschappelijke participatie van bepaalde groepen zoals allochtonen, mensen met een laag welstandsniveau en ouderen.
- het goed functioneren van vrijwilligers (deskundigheidsbevordering), waarbij voorrang wordt gegeven aan allochtone zelforganisaties en organisaties die actief zijn in de zorg.

Om deze doelstellingen te bereiken verzorgt de VUE cursussen (bijeenkomsten, workshops, trainingen) op maat. Deze zijn gericht op het vergroten van kennis en inzicht, het aanleren van vaardigheden en competenties en de persoonlijke ontwikkeling. Voor de doelgroep allochtone vrouwen gaat het met name om zelfontplooiing en taalkennis. Bij de deskundigheidsverhoging van vrijwilligers gaat het ook om zaken als communicatie, samenwerking en de omgang met lastige situaties die zich in het vrijwilligerswerk kunnen voordoen.

Onderzoeksvraag

De onderzoeksvraag van de VUE is als volgt geformuleerd:

Wat moet er geleerd worden en welke (moderne) vormen van leren kunnen daarvoor het beste worden gebruikt, om ervoor te zorgen dat de VUE haar doelstellingen (sociale cohesie, maatschappelijke participatie, kennisbevordering vrijwilligers), zoals vastgesteld door de gemeente Enschede en de VUE, voor verschillende doelgroepen kan bereiken?

In overleg met de opdrachtgever is besloten om de onderzoeksvraag te beantwoorden door een casestudy te maken van drie maatwerk cursussen van de VUE. Er werd onderzocht of de competentiegerichte leer methode die VUE bij de gekozen maatwerk cursussen hanteert - en als onderdeel hiervan het 'leren van elkaar' - bijdraagt aan het behalen van de bovengenoemde doelstellingen. Om hier een antwoord op te kunnen geven werden specifieke kenmerken van de verschillende maatwerk cursussen geïnventariseerd. Daarna werden deze aan de literatuur gekoppeld. Hieruit vloeien aanbevelingen voort die leiden tot optimalisering van deze en andere cursussen.

Onderzoeksmethode

Maatwerk cursussen

De volgende maatwerk cursussen werden bestudeerd: 'het Schatmeesterproject', 'Taal in actie: doe mee' en 'het Brugproject'. Er zijn twee redenen waarom voor deze drie projecten is gekozen. Ten eerste omdat zij twee belangrijke doelgroepen van het beleidsprogramma omvatten, namelijk allochtone vrouwen en vrijwilligers. Ten tweede richten deze cursussen zich op de twee pijlers van het gemeentelijk beleidsprogramma 'Stad in actie', namelijk deskundigheidsbevordering en vergroting van maatschappelijke participatie.

Dataverzameling

Er zijn op drie manieren gegevens over de maatwerk cursussen verzameld. Ten eerste zijn de offertes voor de drie cursussen bestudeerd. Ook zijn de aanwezige evaluatieverslagen (van de docenten) bestudeerd en evaluatieformulieren van de cursisten zelf. Er waren docentenverslagen over het Schatmeester project en over het Brugproject en evaluatieformulieren van de Schatmeesters en de deelnemers aan het Brugproject. Verder is onder de vrijwilligers van de cursus 'Taal aan huis' een vragenlijst afgenomen (zie bijlage). Ook krantenartikelen over één van de cursussen (Schatmeesters) bleken een goede bron van informatie. Tot slot is natuurlijk ook het lesmateriaal bekeken van de bestudeerde maatwerk cursussen.

De tweede manier van informatie verzamelen behelsde het bijwonen van cursusbijeenkomsten. Hierbij werd o.a. gelet op de houding van de cursisten en de docent, de opbouw van de bijeenkomst en op welke manier gebruik werd gemaakt van het lesmateriaal. Van het Brugproject, dat reeds is afgelopen, konden uiteraard geen bijeenkomsten worden bijgewoond. Van de andere maatwerk cursussen zijn één of twee bijeenkomsten bijgewoond. Er is één cursusbijeenkomst van de Schatmeesters bijgewoond en een bijeenkomst waarop zij zich presenteerden aan de bewoners van Roombeek. Van Taal aan huis zijn twee bijeenkomsten bijgewoond, van Taal in de wijk en Taal in de stad ieder één.

Ten derde zijn interviews gehouden met de docenten en de cursisten, teneinde hun visie op de cursus en de resultaten daarvan te inventariseren. Er is met vier docenten gesproken en met deelnemers aan het Brugproject, de Schatmeesters en Taal in de wijk. Met de docenten werd gesproken over de organisatie van de cursus, hoe de bijeenkomsten volgens hen verliepen en over de vorderingen van de cursisten. De gesprekken met de cursisten zelf gingen met name over wat zij zelf vonden dat zij geleerd hadden, hoe zij vonden dat de cursus werd gegeven. Ook is aan hen gevraagd of zij nog dingen in de cursus hadden gemist.

Verder is gesproken met de organisatoren (stafmedewerker VUE, welzijnswerker Alifa en de projectleider van Taal in actie: doe mee!) van de cursussen van zowel de VUE als van andere instanties als Alifa en SIVE. Deze

werden geïnterviewd om meer te weten te komen over de organisatie rond en de ontwikkeling van de maatwerk cursussen. Totaal is met 17 mensen gesproken, die direct of indirect met de maatwerk cursussen te maken hebben.

Naast de bovengenoemde methoden, die direct op de drie maatwerk cursussen zelf zijn gericht, zijn beleidsdocumenten bestudeerd en is relevante literatuur gelezen. Ook zijn andere onderzoeksverslagen gebruikt, waaronder met name de specifiek op Enschede gerichte rapportage 'Zelfredzaamheid bevorderen in Enschede' van het Verweij-Jonker instituut. Dit verslag gaat in op hoe allochtone vrouwen meer bij de samenleving betrokken kunnen worden en is derhalve ook voor dit onderzoek zeer relevant.

Theorie

Basisvisie

Om de tijdens de casestudy opgedane bevindingen overzichtelijk weer te geven, is gekozen voor een indeling naar de verschillende aspecten die invloed uitoefenen op het leerproces. Het uitgangspunt hierbij is dat door de basisvisie - competentiegericht onderwijs met als onderdeel hiervan het 'leren van elkaar' - verschillende aspecten vorm krijgen. Deze verschillende aspecten zijn: de docent, de cursist, het materiaal, de doelen en de inhoud, plaats en tijd, de locatie en de cursusduur. Deze aspecten zijn bekend uit de curriculumontwikkeling en zijn ontleend aan de literatuurmap van het Didactisch Universitair Inwerktraject van het Dinkelinstituut (2002/ 2003). Verder wordt ingegaan op de organisatie van de maatwerk cursussen.

Competentiegericht onderwijs

Competentie gericht onderwijs gaat niet zozeer uit van een traditionele overdracht van kennis. Het is meer van belang dat reeds aanwezige competenties worden 'ontdekt' door de cursist en verder worden ontwikkeld. Een kenmerk van deze vorm van educatie is dat de cursist zelf grotendeels bepaalt welke leerroute hij of zij aflegt. Competentiegericht onderwijs is dus een vraaggestuurd leerproces. De kritiek op deze vorm van onderwijs is vaak dat men geen echte kennis meer opdoet, met andere woorden men heeft het gevoel 'alles zelf maar te moeten uitzoeken.' Het is, om dit te voorkomen, dus van belang dat de docent duidelijke handvatten en structuur aanbrengt in het leerproces (Boogaard e.a. 2004; Bouwens, 2005).

Leerstijlen

Bij de interpretatie van de bevindingen is gebruik gemaakt van de theorie over verschillende leerstijlen van volwassenen volgens Kolb. Hij beschrijft vier leerstijlen die over twee dimensies zijn verdeeld, te weten: abstract versus concreet en actief versus passief. In deze matrix ontstaan dan de volgende leerstijlen: de doener, de dromer, de beslisser en de denker.

De doener is iemand die direct nieuwe dingen wil ervaren. De dromer is reflectiever en denkt liever eerst na. De beslisser is de meest praktisch gerichte en de denker is de persoon die dwarsverbanden zoekt.

Een volwassene heeft een onbewuste voorkeur voor één van deze leerstijlen. Idealiter moet, voor een goed begrip van de te bestuderen materie, elke cursist de gehele cirkel doorlopen.

Uit de literatuur (Freire, 1985) is verder bekend dat de meeste niet-westerse allochtonen een participatieve leerstijl hebben. Hierbij staat de eigen belevingswereld van de cursisten centraal en wordt gewerkt met thema's uit de belevingswereld van de cursisten zelf (Distelbrink e.a. 2007).

Leerprincipes

Volgens drs. Van Vuuren zijn er zes verschillende factoren of principes die het leren positief beïnvloeden. Deze principes vergroten de efficiency en effectiviteit van het leerproces. Hij noemt:

- het terugkoppelingsprincipe (geven van feedback),
- het 'weet wat je leert' principe (leerdoelen en het 'hoe en waarom' van de cursus duiden),
- het activiteitsprincipe (actief werken met de aangeboden lesstof),
- het plezierprincipe (door relevantie aan te geven zal het plezier in het leren vergroten),
- het 'oefening baart kunst' principe (oefenen met de lesstof), en
- het aanknooppincipe (aansluiting bij reeds aanwezige kennis).

Deze alle zes tegelijk toe te passen is moeilijk. Van Vuuren stelt dan ook dat de docent er enkele moet uitkiezen om toe te passen tijdens de bijeenkomsten of lessen.

In het kader van dit onderzoek lijken met name het 'weet wat je leert' en het 'aanknooppincipe' van belang. Deze hebben te maken met het duiden van het grote geheel door de docent, het scheppen van overzicht. Het eerste principe stelt dat van tevoren duidelijk moet zijn hoe de cursus in elkaar steekt, wat de doelen zijn. Het tweede principe gaat over het belang van aansluiting op reeds bij de cursist aanwezige kennis.

Wat verder in het kader van dit onderzoek van belang is, zijn de volgende dingen: Cursisten onthouden volgens de leerpiramide van Bales (1996) ongeveer 50% van de stof als zij in een discussiegroep zitten. Door praktijkoefening bekijft 75% van de stof. Verder blijkt dat audiovisueel aangeboden informatie beter blijft hangen (20%) dan mondelinge uitleg (5%) of als de cursist leest (10%).

Staalkaart van projecten

In de rapportage 'Zelfredzaamheid bevorderen voor allochtone vrouwen' van het Verweij-Jonker instituut (2007), wordt een staalkaart van projecten gepresenteerd. De auteurs hebben aan de hand van bestaande projecten die gericht zijn op het bevorderen van zelfredzaamheid van allochtone vrouwen, een indeling gemaakt in zeven soorten projecten. In het rapport wordt aangeraden vóór de ontwikkeling van een cursus een keuze te maken uit deze verschillende typen.

Er worden vijf directe en twee indirecte typen genoemd. De indirecte typen zijn gericht op aanpassingen van het gemeentelijk apparaat en op diversiteitsbeleid bij instellingen. Deze zijn in het kader van dit onderzoek minder relevant, omdat het geen acties zijn die rechtstreeks betrekking hebben op de cursist.

De directe typen zijn gericht op:

- autonomie,
- communicatie,
- gezondheid,
- netwerk
- competenties/empowerment

Best practice: Themis

Themis is een alternatief inburgeringsprogramma voor allochtone vrouwen, gericht op sociale activering en het vergroten van de maatschappelijke participatie. Deze is gebaseerd op participatieve methoden uit niet-westerse volwasseneneducatie (Freie, 1985). Themis wordt in de rapportages van het Verweij-Jonker instituut aangemerkt als methode die, in aangepaste vorm, ook voor de maatschappelijke vraagstukken in Enschede toegepast kan worden. Men moet hierbij wel rekening houden met het feit dat Themis een inburgeringsprogramma is en dus gedeeltelijk andere en meer vastliggende doelstellingen heeft dan de VUE. Beide programma's echter zijn gericht op het vergroten van de maatschappelijke participatie en hebben zodoende een overlappende thematiek.

Bij Themis wordt gewerkt in kleine groepen (± 15 pers.) die het liefst homogeen zijn qua nationaliteit en sekse. De cursus wordt niet vooraf al vastgelegd, maar wel wordt structuur aangebracht door de inburgeringsthema's als leidraad te nemen. Er wordt gewerkt met prenten rond een bepaald thema en het lesmateriaal is visueel uitgewerkt in de vorm van een boom. De vrouwen dragen zelf onderwerpen aan die bij bepaalde thema's horen. Deze worden uitgewerkt door de zogenaamde Themis-consultant en aan de takken van de boom gehangen. De docenten hebben regelmatig contact met de consultant om de voortgang van het traject te bespreken. Taal wordt niet als apart onderdeel gezien, maar is altijd gekoppeld aan de thema's die behandeld worden. Themis gaat ervan uit dat na 300 contacturen het taalniveau van A0 naar A2 is gestegen. Verder is het volgens de Themis methodiek raadzaam een zogenaamd maatjes project op te zetten, waarbij allochtone vrouwen aan een autochtoon maatje worden gekoppeld.

Resultaten

In dit deel van het rapport worden bevindingen over de drie maatwerk cursussen besproken aan de hand van de basisvisie (competentiegericht onderwijs en leren van elkaar) en de daarbij horende verschillende aspecten. Men kan dan denken aan: de cursusduur, de inhoud en de doelen, de docent, het lesmateriaal, de cursisten etc. Eerst wordt een korte omschrijving van de bestudeerde projecten gegeven, waarna de bevindingen beschreven worden.

Projectomschrijving

Het Schatmeesters project is opgezet door Alifa in samenwerking met Aveleijn. Aan de VUE is gevraagd de training van de vrijwilligers ter hand te nemen. Het doel van het project is om vrijwilligers als Schatmeester van de wijk Roomveldje te laten functioneren. Zij organiseren als buurtregisseur activiteiten die erop gericht zijn de buurtbewoners te activeren en de sociale cohesie te bevorderen. Uiteindelijk is het de bedoeling dat de Schatmeesters zelf nieuwe vrijwilligers gaan werven die de georganiseerde activiteiten over kunnen nemen. Er worden op dit moment al een tiental activiteiten georganiseerd variërend van een schildercursus en een PC club tot bingoavonden en het uitgeven van een wijkkrant. Er worden middels deze activiteiten al ongeveer 800 mensen bereikt die op deze manier meer contacten krijgen en actiever aan de samenleving deelnemen.

Taal in actie doe mee! is een project dat uit drie delen bestaat: Taal aan huis, Taal in de wijk en Taal in de stad. Deze cursussen zijn gericht op allochtone vrouwen met een taalachterstand die, mede hierdoor, in een sociaal isolement zitten. Het is de bedoeling dat deze vrouwen na het volgen van de drie stappen actiever aan de samenleving deelnemen doordat zij contacten in de buurt hebben, (vrijwilligers)werk doen, of verdere educatie volgen.

Bij het Taal aan huis project worden (allochtone en autochtone) vrijwilligers aan allochtone vrouwen gekoppeld om deze aan huis te bezoeken en met de Nederlandse taal kennis te laten maken. Ook wordt er van de vrijwilligers verwacht dat zij eenmaal per maand uitstapjes met de vrouwen maken naar bijvoorbeeld het buurthuis om de vrouwen te activeren.

Taal in de wijk is meer gericht op het leren van de Nederlandse taal.

Daarnaast echter worden tijdens deze bijeenkomsten, die gehouden worden in het buurthuis, ook maatschappelijke onderwerpen besproken (bijvoorbeeld over de toekomstplannen van de vrouwen, maar ook over praktische zaken als doktersbezoeken of hoe je een kaartje voor de trein kan kopen).

Bij Taal in de stad staat activering van de vrouwen centraal. Er wordt via een individueel pad geprobeerd hen naar (vrijwilligers)werk of vervolgactiviteiten/verder leren te begeleiden. Ook hierbij worden bijeenkomsten georganiseerd (op de VUE) waar over toekomstplannen en (vormen van) scholing wordt gesproken. Verder wordt voorlichting over opleidingen gegeven.

Het Brugproject was een project waarbij allochtone vrouwen gedurende acht maanden bij elkaar kwamen om over verschillende onderwerpen te praten zoals over maatschappelijke vraagstukken en bijv. de opvoeding van

kinderen. Zo kwamen zij in aanraking met de Nederlandse taal, elkaars en de Nederlandse cultuur en was er ruimte om te discussiëren. Verder werden er uitstapjes georganiseerd naar het dorps huis, de bibliotheek, het museum etc. Een aparte training 'laat je stem horen', hielp de vrouwen over hun verlegenheid heen om Nederlands te spreken. Ook werd een aparte cursus 'zoeken op het internet' gegeven.

Door het Brugproject is een netwerk ontstaan van vrouwen die elkaar helpen, bijvoorbeeld door het delen van informatie over werk, opvoeding of andere praktische zaken. Het doel van het project was om de vrouwen de stap te laten zetten van het eigen huis naar de rest van de samenleving, oftewel hen 'de brug van huis naar de samenleving te laten oversteken'.

Bevindingen

Basisvisie

De trainingen vonden in relatief kleine groepen plaats, de groepsgrootte varieerde van acht tot ongeveer 15 mensen en er werd op een losse ongedwongen manier 'lesgegeven'. Hierdoor was er veel ruimte voor een eigen inbreng van de vrijwilligers en de cursisten. Er was ruimte voor eigen verhalen en voor vragen over specifieke onderwerpen waar men meer vanaf wilde weten.

De trainingen kenmerken zich door een vraaggestuurde lesmethode en veel interactie tussen de docent en de cursisten en tussen de cursisten onderling (leren van elkaar). Ook werden er veel praktische opdrachten gedaan. De allochtone vrouwen maakten uitstapjes waarbij praktische en maatschappelijk relevante kennis werd opgedaan.

De bijeenkomsten waren over het algemeen nogal rommelig. Er werd veel en lang gediscussieerd, maar niet altijd plenair. Soms werd de pauze pas een half uur voor het einde van de (twee uur durende) bijeenkomst gehouden. Onderwerpen waarvan was aangekondigd dat ze behandeld zouden worden, kwamen niet altijd aan bod. Verder moesten tijdens één van de bijeenkomsten nog organisatorische dingen worden afgehandeld, wat een half uur duurde.

Eén van bijgewoonde trainingen kenmerkte zich door een goede en duidelijke balans tussen aan de ene kant het redelijk strak afhandelen van bepaalde onderwerpen en aan de andere kant de mogelijkheid om over allerlei onderwerpen te discussiëren. Zo kon relatief moeilijke stof in een duidelijke structuur worden uitgelegd, waarna ruimte werd gegeven voor eigen inbreng van onderwerpen en vragen.

Cursusduur

Eén ding gold voor bijna alle cursisten die zijn gesproken in het kader van dit onderzoek: men vond de training te kort. Niet zozeer qua tijdsduur (twee uur per bijeenkomst) maar in aantal.

De voor dit onderzoek gesproken Schatmeesters bijvoorbeeld wilden nog wel enkele bijeenkomsten extra, en de training van Taal aan huis is ook met extra bijeenkomsten uitgebreid. De deelnemers aan Taal in de wijk vroegen allemaal wanneer het vervolgentraject Taal in de stad begon.

Taal in de wijk heeft als secundaire doelstelling het bevorderen van de kennis van de Nederlandse taal. Hiervoor zijn 80 uren training beschikbaar, waarvan

de helft direct aan taal wordt besteed. De vrouwen gaven aan dat zij behoefte hebben aan meer taalonderwijs.

De deelnemers aan het Brugproject vonden het jammer dat het project afliep. Zij onderhouden het tijdens het project ontstane netwerk nu zelf. Ook heeft de groep aangegeven zelf verder te willen gaan, o.a. ook met de Nederlandse vrouwen waarmee contact is opgedaan tijdens de bijeenkomsten. Zij organiseren nu zelf bijeenkomsten in het Dorpshuis.

Tijdstip en lengte van de bijeenkomsten

De trainingen vonden plaats van half tien tot half twaalf of van één tot drie uur, zodat mensen met schoolgaande kinderen de bijeenkomsten konden bijwonen. De twee uur durende bijeenkomsten werden door een pauze van een kwartier tot twintig minuten onderbroken.

Locatie

De training van Taal aan huis en Taal in de stad, alsmede gedeeltelijk die voor de Schatmeesters, werd in het gebouw van de Volksuniversiteit Enschede gegeven. De Volksuniversiteit als cursuslocatie is centraal gelegen, vanuit alle wijken goed te bereiken en ligt op loopafstand van het busstation. De Schatmeesters kregen ook trainingen in het Roomblik, waar ook de meeste van de door hen georganiseerde avondjes en cursussen worden gegeven. De deelnemers van Taal in actie krijgen het eerste deel van de maatwerk cursus aan huis, het tweede in het buurtcentrum en het derde in het gebouw van de VUE in het centrum. Het Brugproject, dat gericht was op vrouwen uit Glanerbrug, werd in het dorpshuis in Glanerbrug gegeven.

Doelen en inhoud

Het overkoepelende doel voor de vrijwilligers en voor de allochtone vrouwen, zoals dat door de VUE en de andere betrokken organisaties is geformuleerd, was het ontwikkelen van de eigen persoonlijkheid. Het basisidee van de VUE is dat door het ontdekken van de eigen competenties het zelfvertrouwen verbetert wat leidt tot actievere meer naar buiten tredende burgers. Daarnaast is kennisvergaring een doelstelling; voor de vrijwilligers ging het dan om kennis over praktische zaken als communicatie, planning en didactiek. Voor de allochtone vrouwen ging het meer om taalbeheersing, verschillen tussen culturen en praktische zaken zoals doktersbezoek.

Het behalen van het primaire doel werd, zeker door de Schatmeesters, duidelijk gemerkt en positief gewaardeerd. Zowel de docent als de Schatmeesters zelf waren vol lof over de vooruitgang die een ieder had geboekt, met name op het gebied van de persoonlijke ontwikkeling. Er zijn schatmeesters die, letterlijk, nu met opgeheven hoofd lopen. Een citaat van één van hen luidde 'ik sta versteld van mezelf.' Ook gaf men aan meer zelfinzicht te hebben verworven, de 'stekels niet meer zo snel op te zetten' en 'beter te luisteren naar een ander.' Voor de Schatmeesters ging het naast het vergroten van het zelfvertrouwen ook om teambuilding en kennis omtrent communicatie en het opzetten van een plan. De Schatmeesters leerden: dat zij elkaar om hulp kunnen (en mogen) vragen, hoe zij efficiënt (en creatief) kunnen communiceren en een plan opstellen dat kans van slagen heeft. Zij organiseren nu zelf

bijeenkomsten en trainingen en zijn ook communicatief gezien meer assertief geworden. Eén voorbeeld hiervan is dat, toen de gemeentelijke subsidie voor het project gestopt dreigde te worden, zij op creatieve wijze zelf contact hebben gezocht met de stadsdeelcommissie.

Het gehele project 'Taal in actie: doe mee', is gericht op het verhogen van de maatschappelijke participatie van allochtone vrouwen. Een te bereiken doel van de trainingen is om het zelfbewustzijn van de vrouwen te verhogen door het uitwisselen van meningen over bepaalde onderwerpen. De manier waarop dit wordt bereikt is door de vrouwen te laten nadenken over zichzelf, maatschappelijk relevante onderwerpen en over de toekomst.

Er ontstonden tijdens de bijeenkomsten dan ook discussies waarbij men persoonlijke ervaringen op het gebied van cultuur, religie, en normen en waarden uitwisselde. Daarnaast behandelden de vrouwen, bijv. bij Taal in de wijk, onderwerpen die gingen over de Nederlandse samenleving en over de eigen toekomstplannen. Naast en tijdens deze discussies was er aandacht voor de Nederlandse taal.

Een belangrijk doel van de training die werd gegeven in het kader van Taal aan huis, was de kennisbevordering van vrijwilligers op didactisch vlak. De Taal aan huis vrijwilligers wilden weten hoe men met een niet of slecht Nederlands sprekend persoon, toch aan taal kan werken. Tijdens de bijeenkomsten werd materiaal uitgedeeld dat de vrijwilligers konden gebruiken om aan huis bij de vrouwen met taal bezig te zijn, zoals een soort memoriespel. Verder besprak men culturele verschillen in o.a. de omgang, waarbij gebruik werd gemaakt van de verschillen in culturele achtergronden van de vrijwilligers.

Bij de training van Taal in de stad werd door iemand van het ROC voorlichting gegeven over vol- en deeltijds opleidingen. Overigens lijkt voorlichting over voltijds opleidingen voor deze doelgroep niet zo nuttig aangezien de meesten van hen kinderen in de schoolgaande leeftijd hebben.

Men besprak individuele toekomstplannen van de deelneemsters en discussieerde over maatschappelijke en opvoedingstechnische thema's.

Het Brugproject had als doel de maatschappelijke participatie van allochtone vrouwen te stimuleren. Het bespreken van typisch Nederlandse dingen prikkelde de vrouwen actiever deel te nemen aan de samenleving en maakte hen vertrouwd met deze samenleving. Er werd gesproken over o.a.: feestdagen, politiek, man/vrouw verhoudingen en andere maatschappelijke onderwerpen. Verder is uitleg gegeven over de manier waarop de bibliotheek werkt, werd opvoedingsondersteuning gegeven en zijn twee cursussen over zoeken op internet en stemgebruik ingelast. Ook werden er creatieve activiteiten ontplooid zoals schilderen.

Materiaal

Bij de bestudering van het lesmateriaal viel op dat de interne opbouw van het materiaal niet altijd even logisch is. Per onderwerp dat is aangevraagd door de cursisten, wordt een bepaald stuk tekst of artikel aangeleverd. Dit heeft een negatief effect op de samenhang. Ook heeft dit als gevolg dat materiaal soms werd aangeleverd nadat het onderwerp al behandeld was.

Er werd veel tekst in het materiaal en op het bord of de flap-over gebruikt. Soms zaten cursisten nog tekst over te schrijven terwijl de docent al met het

volgende onderwerp bezig was. Ook werd er soms wel heel veel opgeschreven zodat het bord (de flap-over) onoverzichtelijk werd.

Docent

Bij alle drie bestudeerde projecten was de betrokkenheid en het enthousiasme van de docenten zeer duidelijk. Allen zijn persoonlijk zeer begaan met de cursisten. Het enthousiasme dat zij uitstralen heeft direct invloed op het enthousiasme van de cursisten. De docenten geven positieve feedback waardoor de net ontdekte capaciteiten van de cursisten worden bevestigd.

Twee van de vier docenten gaven expliciet aan niet voor maar tussen de cursisten te willen staan. Zij willen niet als docent 'boven' de cursisten staan, maar samen met de vrouwen de training vormgeven.

Cursist

De cursisten zijn over het algemeen bijzonder tevreden met wat zij tijdens de trainingen opsteken. Zij spreken over vergroot zelfvertrouwen, over 'een kasje waar vanuit je veilig kunt experimenteren' (Schatmeesters), over dat zij nu eindelijk zelf geld kunnen pinnen of met de bus durven. Uit de gevoerde gesprekken komt naar voren dat men een groter zelfvertrouwen en zelfbewustzijn heeft gekregen. Eén van deelnemers zei: 'Ik sta bijna versteld van mezelf. Door de cursussen die ik heb gevolgd en door dit werk heb ik geleerd om voor mezelf op te komen.'

Ook uit de afgenomen vragenlijst onder de vrijwilligers van Taal aan huis blijkt dat men tevreden is met de training en geen onderwerpen heeft gemist. Bij deze training zaten wel wat mensen die zich verveelden, wat te maken had met verkeerde verwachtingen van de cursus. Over het algemeen echter is de waardering van de cursisten voor de verschillende trainingen groot, zoals blijkt uit de diverse bestudeerde evaluaties en gevoerde gesprekken. Op de evaluatieformulieren wordt het Brugproject resp. de Schatmeesters met een 8,4 en een 8 gewaardeerd.

Uit de gevoerde gesprekken met de organisatoren en de projectleider van 'Taal in actie: doe mee', bleek dat er nog geen geformaliseerde intakegesprekken met de vrouwen werden gevoerd, omdat de cursus snel moest worden opgezet. De deelnemers werden geworven uit de persoonlijke netwerken of uit contacten die zijn opgedaan in vorige betrekkingen. Er zitten dus soms grote verschillen tussen de vrouwen qua taal-, opleidings- of intelligentieniveau. Verder is tijdens de bijeenkomsten te merken dat de deelnemers verschillende leerstijlen hanteren. Zo waren sommige vrouwen duidelijk actief en doelgericht (veel vragen stellen) terwijl anderen de kennis meer passief tot zich lieten komen (bijv. alleen meeschrijven).

Organisatie

Uit de gevoerde gesprekken bleek dat er soms maar weinig tijd en mankracht is om een cursus goed voor te bereiden. Dat het desondanks wel lukt is te danken aan de grote inzet van de verschillende medewerkers. Bij deze voorbereiding moet men denken aan hele praktische dingen zoals: wanneer begint de cursus? (waarbij het antwoord dan dus niet 'gisteren' moet luiden), wie geeft deze? en hoe organiseren we dat?

Zo kwam het voor dat de docent pas laat op de hoogte was van het feit dat zij de cursus ging geven. Er is daardoor weinig tijd deze goed voor te bereiden, of zoals één van de docenten opmerkte: 'het is hollen of stilstaan'. De cursussen kenmerken zich soms door een ad hoc aanpak.

Een ander punt van aandacht is dat er geen professional op het gebied van cursusontwikkeling bij de organisatie betrokken is.

Verder sluiten de cursussen niet altijd even goed op elkaar aan. Een voorbeeld betreft Taal in de stad. De bedoeling is vrouwen te enthousiasmeren een opleiding te volgen. Hier zit een gat van drie á vier maanden tussen het eind van de cursus en het begin van de opleiding. Ook tussen het Brugproject en het vervolgprogramma Wereldvrouwen zat een grote tijdsbreuk.

Conclusies

Algemeen

Al met al kan men concluderen dat de trainingen die de VUE organiseert positief bijdragen aan de doelstellingen zoals die door de gemeente geformuleerd zijn: het verhogen van de maatschappelijke participatie en het vergroten van de kennis van vrijwilligers. Alle deelnemers die zijn gesproken geven aan dat zij meer durven, met name door persoonlijke groei en het vergroten van het zelfvertrouwen. Zij hebben beter inzicht gekregen in wat zij willen en kunnen.

De allochtone vrouwen (Brugproject en Taal in actie: doe mee) geven aan met de bus te durven, zich zelfstandiger/ zelfverzekerder te voelen en zich vertrouwd te voelen met de Nederlandse taal. Zij hebben een beter beeld gekregen van wat zij nu eigenlijk willen in de toekomst (werk, opleiding) en hebben meer contacten met andere mensen. Een aanzienlijk deel van hen is of wil gaan werken, of een opleiding volgen.

De vrijwilligers (met name de Schatmeesters) zijn zeer gegroeid. Zij hebben letterlijk het hoofd opgeheven. Zij slagen er goed in hun wijk te activeren door het organiseren van verschillende activiteiten. Het zal sommigen van hen door hun enthousiasme nog moeilijk vallen hun werk over te geven aan andere vrijwilligers. De door de VUE gegeven training heeft ervoor gezorgd dat zij als een team zijn gaan opereren, dat zij samenwerken en van elkaars expertise gebruik maken.

Leren van elkaar

De door de VUE gekozen manier van lesgeven, het 'leren van elkaar', lijkt voor deze doelgroepen en leerdoelen een geslaagde werkvorm te zijn. Het voordeel van deze losse en vraaggestuurde manier van doceren is dat de behandelde onderwerpen goed aansluiten bij de belevingswereld en de interesses van de cursisten. Uit de literatuur (Bales, 1996) is bekend dat als de stof op een praktische en vraaggestuurde manier wordt aangeboden deze langer en beter blijft hangen. Dit gaat helemaal op als, zoals bij bijvoorbeeld de Schatmeesters en Taal aan huis, de vragen van de vrijwilligers direct voortkomen vanuit de praktijk. De opgedane kennis kan vervolgens ook meteen weer worden toegepast in die praktijk. Ook voor de andere trainingen voor allochtone vrouwen geldt dat de opgedane kennis (Nederlands) direct kan worden toegepast.

Ook echter speelt een ander en abstracter aspect mee wat bij deze 'lesmethode' alle kans krijgt zich te ontwikkelen, namelijk dat van het op gang brengen van een proces van zelfbewustzijn. Door met anderen over verschillen in cultuur en achtergrond te praten, wordt men zich bewust van de eigen ideeën en gaat men nadenken over bijv. de houding in het leven en de toekomstplannen. Er is wel een grote mate van interactie en vertrouwen nodig als men dit wil bereiken (Themis).

Een nadeel echter van deze manier van trainen is dat er onderwerpen niet aan bod komen, die eigenlijk wel op het programma stonden en die belangrijk

zijn voor het functioneren van vrijwilligers of het beter begrijpen van de taal. Zo bleek bijvoorbeeld bij de Taal aan huis vrijwilligers pas laat in de cursus dat zij behoefte hadden aan meer materiaal om mee te werken. Verder loopt men het gevaar dat moeilijke onderwerpen ondersneeuwen in discussies. Door het enthousiasme van sommige cursisten wordt er soms teveel tijd aan één onderwerp besteed, waardoor de rest van de groep afhaakt of onderling in discussie gaat. Ook worden soms onderwerpen aangekaart die erg persoonlijk zijn. Het plenaire karakter van de bijeenkomst komt dan in het geding omdat de relevantie voor de groep als geheel wegvalt.

Het 'leren van elkaar' eist veel van de docent. Deze moet namelijk in een losse omgeving toch de touwtjes strak in handen houden. Aan de ene kant moet de docent de cursisten de vrijheid geven om te discussiëren, om nieuwe onderwerpen aan te dragen etc. Aan de andere kant echter moet de docent ook afkappen als de bespreking van één onderwerp wel erg lang duurt. Verder moet hij of zij in staat zijn om in de veelheid en diversiteit van onderwerpen toch een duidelijke structuur aan te brengen.

Teneinde de docent ruimte te geven dit te kunnen doen is een vereiste dat van tevoren duidelijk is wat het basisskelet van de cursus is. Het belang van een goede basisstructuur wordt ook genoemd in de literatuur over competentiegericht onderwijs (Boogaard e.a., 2004, Bouwens, 2005).

Cursusduur

Beide groepen vrijwilligers (Taal aan huis, Schatmeesters) vonden de trainingen te kort. Hieruit kan worden geconcludeerd dat de cursus aan een behoefte voldeed. Het feit dat de deelnemers aan het Brugproject zelf doorgegaan zijn met het organiseren van bijeenkomsten, geeft aan dat zij de cursusduur eerder te kort dan te lang vonden. Het is een goed idee cursisten standaard op andere mogelijkheden te wijzen om verder te leren. Hierbij is het niet de bedoeling de vrouwen 'aan de hand te nemen', maar meer om hen de goede richting te wijzen (ook voor verder taalonderwijs).

Bij de cursus Taal in de wijk is voor het verbeteren van de beheersing van de Nederlandse taal 80 uur training ingepland, waarvan de helft direct aan taal wordt besteed. Dit is niet veel als men het vergelijkt met de 300 contacturen die Themis besteed aan het van A0 naar A2 niveau krijgen van de deelnemers. De cursisten geven zelf aan behoefte te hebben aan meer taalonderwijs. Het is verstandig het woord 'taal' uit de naam van de cursus te halen om te voorkomen dat de cursisten verkeerde verwachtingen krijgen.

Tijdstip en lengte van de bijeenkomsten

Het is goed dat bij de planning van de bijeenkomsten rekening wordt gehouden met schooltijden. Veel van de deelnemers hebben namelijk kinderen die op de lagere school zitten. Door hier rekening mee te houden blijft het opkomstpercentage hoger.

Verder zijn de trainingen per stuk eerder te lang dan te kort. Voor mensen die niet gewend zijn onderwijs te volgen duren bijeenkomsten van twee uur lang. Het is belangrijk variatie in de bijeenkomst in te bouwen om de aandacht van de cursisten vast te houden. Uit de literatuur (DUIT, 2002/2003) is bekend dat na een half uur de aandacht al verslapt.

Locatie

Voor de deelnemers aan Taal in actie: doe mee, is het goed dat zij vanuit hun huizen, via het buurtcentrum naar de stad worden 'gelokt'. Dit kan bijdragen aan het proces om meer naar buiten te treden. De vrouwen leren gebruik te maken van bijvoorbeeld de bus en komen zo ook weer meer in contact met andere mensen. Er moet hierbij wel rekening worden gehouden met het feit dat voor sommige gezinnen de bus een te duur vervoersmiddel is. De training van de Schatmeesters werd gedeeltelijk ook in het Roomblik gegeven. Dit is een verstandige keuze aangezien zij daar ook hun eigen cursussen geven. Verder kunnen de buurtbewoners (die de uiteindelijke doelgroep van het Schatmeesters project zijn) de Schatmeesters dan alvast aan het werk zien.

Doelen en inhoud

Het is van belang dat de cursisten van tevoren goed op de hoogte worden gebracht van het primaire doel van de training. Voor bijvoorbeeld de vrijwilligers van Taal aan huis was het niet even duidelijk dat de taal een middel is om de deelnemers te activeren en niet zozeer een doel an sich. De titel van de cursus Taal in actie: doe mee! is dan ook wat misleidend aangezien het leren van Nederlands niet het belangrijkste doel hiervan is. Ook bij de andere trainingen moet aan het begin goed duidelijk zijn hoe de basisstructuur van de cursus eruit ziet, volgens het 'weet wat je leert' principe van Van Vuuren.

Door de deelnemers zelf mede de inhoud van de cursus te laten bepalen zal deze goed aansluiten bij de interesses van de deelnemers; het aanknoopprincipe (Van Vuuren). Hierdoor worden de behandelde onderwerpen beter onthouden (Themis). Wat verder een positief punt is, is dat de vragen van de deelnemers door de praktijk worden ingegeven en daar ook direct kunnen worden toegepast. Ook dit draagt bij aan een betere beklijving van de behandelde stof.

Een probleem van de training voor de vrijwilligers van Taal aan huis is dat er eigenlijk twee doelgroepen door elkaar zaten. Aan de ene kant zaten er (voornamelijk autochtone) vrijwilligers bij die het meest geïnteresseerd waren in didactische onderwerpen. Aan de andere kant echter zaten er ook (voornamelijk allochtone) vrouwen bij die zelf ook nog bezig waren met hun zelfontplooiing. Dit maakt het voor de docent erg moeilijk om goed af te stemmen op de behoefte van de groep. Een voordeel van een gemengde groep is natuurlijk dat de vrouwen veel van elkaar leren.

Waar verder voor gewaakt moet worden is dat er niet teveel verschillende doelen in één cursus worden gestopt. Volgens de auteurs van 'Zelfredzaamheid bevorderen voor allochtone vrouwen' van het Verweij-Jonker instituut (2007) moet er een keuze worden gemaakt uit de verschillende types cursussen (autonomie, communicatie, gezondheid etc.)

Materiaal

Het nadeel van een losse manier van lesgeven, het 'leren van elkaar', is dat het lesmateriaal aangepast moet worden aan de bijeenkomsten in plaats van dat het vóór de cursusaanvang wordt samengesteld. Hierdoor is de interne samenhang niet altijd even goed. Ook loopt men het risico dat het materiaal niet bestudeerd zal worden, tenzij er expliciet op ingegaan wordt tijdens een volgende bijeenkomst. Ook grotere stukken tekst worden minder gelezen,

zeker als de taalbeheersing niet goed is. Dit is zonde want op deze manier wordt er niet veel van het materiaal gebruik gemaakt. Uit de literatuur (Bales, DUIT) is bekend dat overschrijven niet een van de meest efficiënte leermethodes is. Zeker als er veel tekst wordt gebruikt in een groep waarvan de beheersing van de Nederlandse taal niet zo goed is, valt te verwachten dat de informatie minder goed blijft hangen. Als de cursist nog aan het schrijven is terwijl de docent al bezig is met het volgende onderwerp mist de cursist een gedeelte van de uitleg. De kans is groot dat de wel gehoorde, gedeeltelijke uitleg dan niet voldoende is om het (nieuwe) onderwerp te begrijpen.

Docent

Het is goed dat de docenten positieve feed-back aan de cursisten geven. Dit kloppje op de schouder is van belang om de positieve zelfontwikkeling in stand te houden. Positieve feedback is goed voor de ontwikkeling van een cursist (ten Dam e.a. 2000). Het enthousiasme dat de docenten uitstralen en hun benaderbaarheid, helpen een veilige en vertrouwde sfeer creëren. Dit is een voorwaarde om tot open discussies te kunnen komen die bijdragen aan de zelfontwikkeling van de cursisten. Uit eerder uitgevoerd onderzoek (I&O research) blijkt dat van de aspecten 'inhoud', 'toepasbaarheid', 'materiaal' en 'docent', de docent het beste wordt beoordeeld.

Cursist

De cursisten zijn over het algemeen bijzonder tevreden over de verschillende trainingen. Niet altijd echter waren zij goed op de hoogte van de doelen van de cursus (Taal aan huis). Hierdoor ontstonden frustraties die het leerproces negatief beïnvloedden.

Verder bleken niet alle groepen even homogeen te zijn. De VUE kiest voor deze variatie in de groepen. Dit echter maakt het voor de docent moeilijk om goed af te stemmen. Door de variatie in de groep zal meer cursustijd moeten worden besteed aan het creëren van een groepsgevoel voor aan de 'echte inhoud' kan worden begonnen. Verder zal iemand die op de verkeerde plek zit, bijv. qua niveau of verwachting, minder gemotiveerd zijn om de training af te maken. Het zou goed zijn gestandaardiseerde intakegesprekken te voeren om deze knelpunten te voorkomen.

Om tegemoet te komen aan de verschillende leerstijlen van de deelnemers is het goed om, zoals eerder opgemerkt, variatie in te bouwen in de bijeenkomsten.

Organisatie

Doordat er niet veel tijd c.q. weinig mankracht is om de trainingen te organiseren, is er voor de docent niet genoeg tijd om een goede basisstructuur op te zetten. Dit samen met de vraaggestuurde lesmethode maakt de trainingen wat rommelig. Het gebruikte materiaal is hierdoor niet overzichtelijk en ook ontbreekt dan voor de cursist het overzicht over de gehele training.

Onder andere de organisatie van de verschillende trainingen heeft invloed op de aansluiting van de ene op de andere cursus. Deze aansluiting moet goed en soepel verlopen om zoveel mogelijk cursisten vast te houden. Zeker bij

een drietrapsproject als Taal in actie: doe mee, is het van essentieel belang dat de ene training goed aansluit op de andere.

Onderzoeksvraag

Terugkomend op de onderzoeksvraag lijkt het leren van elkaar als onderdeel van het competentiegericht leren, te voldoen. Het is bekend (Bales) dat middels discussies ongeveer 50% van de stof blijft hangen en middels praktische opdrachten 75%. Het is dus goed dat in de cursussen veel ruimte is voor gesprekken en opdrachten. Het lijkt evenwel verstandig ervoor te zorgen dat de ontwikkeling van de maatwerk cursussen op een gestructureerde wijze plaatsvindt. Zo kunnen de bijeenkomsten (en discussies) zelf ook op meer gestructureerde wijze plaatsvinden.

Op de vraag wát moet worden geleerd kunnen twee soorten antwoord worden gegeven. Aan de ene kant moet kennis worden overgedragen. Het gaat dan over kennis van de Nederlandse taal of over praktische zaken als een arts bellen, de bibliotheek verkennen of het opzetten van een plan. Aangezien de cursus echter vraaggestuurd is opgezet, zal de vraag naar kennis uit de groep zelf voortkomen en dus ook per groep verschillend zijn. Deze onzekere factor maakt het, nogmaals, van belang dat de basisstructuur duidelijk is.

Aan de andere kant moet er ruimte zijn voor de ontwikkeling van het zelfbewustzijn en de ontdekking van de eigen competenties. Hiervoor moet rust en ruimte worden geschapen, zodat er bijvoorbeeld kan worden gediscussieerd. Ook echter door creatief samen bezig te zijn, met bijvoorbeeld de stem of de kwast, kan het zelfbewustzijn worden vergroot. Het belangrijkste om te leren is voor beide doelgroepen de ontdekking en ontwikkeling van het 'ik', met de daarbij horende vaardigheden en (toekomst)plannen. De praktische kennis over taal of communicatie is daarbij, naast een doel, ook een hulpmiddel.

Aanbevelingen

Organisatorisch

Op organisatorisch vlak is het aan te raden een standaard wervings- en selectiemethode te ontwikkelen voor de potentiële cursisten. Dit maakt dat de groepen homogener zullen zijn qua verwachtingen en niveau (Themis). Als er veel deelnemers zijn is het verstandig twee groepen te vormen op basis van deze verschillen. Ook voorkomt men zo afhankelijkheid van het netwerk van één organisator. Als diens persoonlijke bronnen zijn uitgeput, kunnen dan toch nieuwe deelnemers worden gevonden.

Verder is het verstandig, samen met een onderwijskundige, een standaard te ontwikkelen volgens welke docenten een cursus op kunnen zetten. Dit zou een éénmalige investering zijn waarmee het opzetten van een cursus vereenvoudigd wordt. Men kan dan denken aan een stroomschema of vragenlijst volgens welke systematisch de belangrijke punten van cursusontwikkeling worden afgehandeld.

Als laatste, op organisatorisch vlak, moet er op worden gelet dat de vrouwen die een eerste stap hebben genomen en die door willen naar een volgende cursus hier niet al te lang op hoeven te wachten. De kans is dan groot dat zij weer in oude patronen vervallen. Het is dus van belang dat de verschillende partijen samenwerken om ervoor te zorgen dat bijvoorbeeld doorstroming van training naar opleiding wordt vergemakkelijkt. Zoals ook in het rapport 'Zelfredzaamheid bevorderen in Enschede' staat, is een doorgaande lijn van groot belang voor het slagen van een participatieproject.

Cursusontwikkeling

Bij de cursusontwikkeling is het ten eerste van belang dat van tevoren een keuze wordt gemaakt voor een bepaald type cursus zoals weergegeven in het rapport 'Zelfredzaamheid bevorderen voor allochtone vrouwen'. Dit voorkomt dat verschillende doelen door elkaar lopen tijdens de cursussen. Aan de hand hiervan kunnen dan verschillende onderwerpen/thema's worden geselecteerd die aan de orde moeten komen zoals: communicatie, gezondheid of cultuur/culturele verschillen. Deze worden dan in een soort stamboom weergegeven zoals dat bij de Themis methode wordt gedaan. Hiermee is dan het basisskelet van de cursus vastgelegd. Bij Themis wordt per thema een boomstructuur gebruikt. Hier wordt voorgesteld dit uit te breiden zodat de gehele cursus eronder valt.

Deze boomstructuur kan ook dienen als houvast voor de docent. Als de discussie bijv. teveel over één persoon of onderwerp dreigt te gaan en daarmee te specifiek wordt, kan de docent dit plaatsen in de stamboom en daarmee weer het grotere geheel aangeven. Verder kan een stamboom dienen als visueel overzicht voor de cursisten. Een voordeel van de visualisatie is dat het minder goed beheersen van de Nederlandse taal geen belemmering meer is voor het overkoepelende begrip. Ook tijdens de taaltrainingen is het verstandig meer met schema's te werken.

Tot slot

De keuze voor het 'leren van elkaar', wat een losse manier van leren is, lijkt een beetje ten koste te zijn gegaan van de structuur. Juist echter door een strakke overkoepelende organisatie te handhaven en de algemene kaders van een cursus scherp en duidelijk weer te geven, zullen kleinere problemen, zoals bijvoorbeeld verschillen in niveau van de cursisten of gebrek aan overzicht over een cursus, voorkomen worden. Op deze manier ontstaat een stabiele opzet waarbinnen alle vrijheid is voor leren en ontdekken. Om dit te bereiken moet de organisatorische, rode draad goed in de gaten gehouden worden. Eén iemand moet overzicht hebben over alle aspecten van de maatwerk cursus.

Door meer structuur aan te brengen zal meer vrijheid om te leren ontstaan.

Bronnen

Rapportages en boeken

Ander onderwijs, minder leraren, M. Boogaard, H. Blok, E. van Eck, J. Schoonenboom, 2004.

Allochtone vrouwen doen mee!, M. de Gruijter, N. Boonstra, T. Pels, M. Distelbrink, Verweij-Jonker Instituut, 2007.

Literatuurmap van het Didactisch Universitair Inwerktraject (DUIT), Onderwijskundig centrum Dinkel instituut, 2002/2003.

Onderwijskunde hoger onderwijs, G. ten Dam, H. van Hout, C. Terlouw, J. Willems, 2000.

Oriëntatie op leren en onderwijs, E.B. Smuling, J. Brants, A. Pilot: Hoger onderwijs reeks, Wolters-Noordhoff, 1990.

Pedagogie van de onderdrukten, P. Freire, Anthos, 1985.

Probleemgestuurd leren, J.H.C. Moust, P.A.J. Bouhuijs en H.G. Schmidt; Hoger onderwijs reeks, Wolters-Noordhoff, jaartal onbekend.

Student wil ook op hbo iets leren, Jan Bouwens; hoogleraar Accounting aan de Universiteit van Tilburg, in de Volkskrant van 1 juli 2005.

Waardering Volksuniversiteit, T. Last, I&O Research, 2004.

Zelfredzaamheid bevorderen in Enschede, M. de Gruijter, T. Pels, M. Distelbrink, Verweij-Jonker Instituut, 2007.

Zelfredzaamheid bevorderen voor allochtone vrouwen, een handreiking voor gemeenten, M. de Gruijter, T. Pels, M. Distelbrink, Verweij-Jonker Instituut, 2007.

Internet

www.andragologie.eu
www.kennisdelen.eu
www.kennislink.nl
www.lerenleren.nu
www.nicis.nl
www.reteach.nl
www.themis-inburgering.nl
www.wikipedia.nl
www.wiswijzer.nl

Bijlage 1: vragenlijst Taal aan huis

Vragenlijst vrijwilligers “Taal in actie: doe mee!”

Algemeen

Hoe heb je gehoord over “Taal in actie: doe mee!”?

Waarom heb je besloten mee te doen?

Ken je zelf mensen die tot de doelgroep (allochtone vrouwen met taalachterstand) behoren?

Wat verwachtte je van tevoren van “Taal in actie: doe mee!”?

Over de cursusbijeenkomsten

Wat verwachtte je van tevoren van de cursusbijeenkomsten?

Wat heb je geleerd tijdens de bijeenkomsten?

Had je meer willen weten over een onderwerp?
Zo ja, over welk onderwerp dan?

Wat vond je goed aan de cursus?

Wat vond je minder goed aan de cursus?

Wat vond je goed aan het lesmateriaal?

Wat vond je minder goed aan het lesmateriaal?

Als je al een afspraak hebt gehad

Wat zijn je minder goede ervaringen tijdens de afspraak?

Wat zijn je goede ervaringen tijdens de afspraak?

Welke dingen uit de cursus heb je kunnen gebruiken tijdens de afspraak?

Verder.....

Is er verder nog iets wat je wilt zeggen?

Bijlage 2: Data tabel

In deze tabel zijn verschillende uitspraken en observaties opgenomen die tijdens het onderzoek zijn gedaan. De tabel is een samenvatting van de gesprekken en observaties die zijn gedaan. Er wordt aangegeven waar, wie of op welke manier de gegevens zijn verzameld. De uitspraken en observaties kunnen tegenstrijdig zijn.

Soort	Object/ persoon	Bevinding/ uitspraak
Observatie	Cursusbijeenkomst	<ul style="list-style-type: none"> • mensen komen laat binnen • verschil in (structurele) opbouw tussen de bijeenkomsten • veel onderling gepraat (niet plenair) • veel tekst op bord/ flap-over • er wordt niet altijd ergens op teruggekomen terwijl dit wel is aangekondigd (idem huiswerk(opdrachten)) • pauze pas na 1 uur 45 min. • enthousiasme docenten en cursisten groot • verschil tussen cursisten groot qua leerstijl, NL niveau, verwachtingen • weinig/ geen gebruik gemaakt van materiaal • veel praktijkopdrachten en discussies • weinig uitleg van 'theorie' • sfeer van vertrouwen • verschil in uitspraken tussen cursisten: 'wat leren we veel' versus 'gaan we nog wat doen?'
	Schatmeester presentatie	<ul style="list-style-type: none"> • cursisten gaan allen meteen enthousiast naar docent bij diens binnenkomst • ook bij technisch probleem bij presentatie raakt cursist niet in de war of in verlegenheid • cursisten doen zelfverzekerd en extravert hun 'werk'
	Materiaal	<ul style="list-style-type: none"> • veel tekst (verschillend taalgebruik en typografie),

		<ul style="list-style-type: none"> • weinig interne logica qua opbouw/ samenhang
Interview	Docent	<ul style="list-style-type: none"> • laat op de hoogte gebracht dat zij de cursus mag geven • weinig voorbereidingstijd, 'ik stortte me er maar in' • duidelijke groei te zien bij cursisten qua zelfvertrouwen en durf • subsidieverstrekkers houden niet altijd rekening met opstartperiode • 'harde' resultaten moeilijk te meten • openheid van de deelnemers erg vergroot • enthousiasme van deelnemers is groot
	Cursist	<ul style="list-style-type: none"> • 'ik heb me waar kunnen maken, daar respect voor gekregen en daardoor meer zelfvertrouwen gekregen' • leerzame trainingen aan de VUE gehad • veel geleerd o.a. qua communicatie • had wel specifiekere dingen willen leren • kon persoonlijke problemen bespreken • praktische oefeningen nuttig • veel geleerd van de cursus zowel taaltechnisch als maatschappelijk • goede leuke docent • goede discipline (van docent) • materiaal goed • leuke, goede cursus
	Organisatoren	<ul style="list-style-type: none"> • hoge werkdruk bij organisatie cursussen • nog geen geformaliseerde intake gesprekken door tijdsdruk • tijdsbreuk tussen verschillende cursussen • VUE belangrijk voor cursisten want biedt kaders

		<ul style="list-style-type: none"> • ruimte om te leren maar ook om barrières weg te nemen • Schatmeesters treden naar buiten • VUE vertaalt goed naar de vraag toe en maakt mensen bewuster van tijd, geld en mogelijkheden • er is tijd nodig voor ontwikkeling (van mensen) • het zijn doorlopende projecten waarvan je niet kunt zeggen dat het 'af' is • geen goed plan over hoe de deelnemers op de lange termijn gevolgd kunnen worden • het gaat om het proces en niet zozeer om het eindresultaat
Evaluatie	Docentenverslagen	<ul style="list-style-type: none"> • er ontstaat zelfvertrouwen en vertrouwen in het team en het project • moeilijke groep door verschillen in leeftijd, achtergrond en niveau • veel aandacht naar luisteren en omgang naar en met elkaar en elkaar leren begrijpen • groep gaat met elkaar verder en met de opgedane Nederlandse contacten
	Evaluatie(formulier) cursist	<ul style="list-style-type: none"> • kan nu wat lezen en schrijven • durft meer alleen te doen (trein, telefoneren, geld halen etc.) • durft meer voor zichzelf op te komen • goede cursus, jammer dat het stopt • wil werken en meer Nederlands leren • maken plannen voor de toekomst • geen onderwerpen gemist in de cursus • inhoud project uitgelegd • communiceren, luisteren naar anderen

		<ul style="list-style-type: none"> • geleerd om te geven en te nemen (samenwerken) en systematisch te plannen
	Vragenlijst	<ul style="list-style-type: none"> • verwachting: bezig zijn met taal • goede docent • geen onderwerpen gemist • meer taalonderwijs/ didactiek gewild • verbaasd over de vrijblijvendheid van de cursus • meer structuur gewild/ minder rommelig • leerzame cursus • interactie met andere deelnemers goed • veel papierwerk • materiaal goed • weinig materiaal en onoverzichtelijk
Krant	Artikelen	<ul style="list-style-type: none"> • de Schatmeesters weten zich op hun plaats <p>citaten Schatmeesters:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ik sta bijna versteld van mezelf • dit is precies wat ik wil doen • na de studie laat ik de club echt niet zomaar in de steek • als ik de wethouder moet spreken zorg ik dat ik een afspraak krijg